

Reference

1. *Borodina O.M.* Human capital in agricultural sphere of economy of Ukraine: scientific and organizational fundamentals of formation and development: Thesis. ... Dr. of econ. sciences: 08.07.02 / Borodina Olena Mykolaivna. — K.: NSC «IAE», 2004.
2. *Balabanova L.V.* Strategic HR of enterprise [text]: teach. manual / L.V. Balabanova, O.V. Stelmashenko. — K.: Knowledge, 2011. — 236 p.
3. *Shpykuliak O.H.* Institutions of the agricultural market [monograph] / O.H. Shpykuliak. — K.: NSC «IAE», 2009. — 480 p.

Статтю подано до редакції 15.01.15 р.

УДК 338.431

*I. В. Куценко, здобувач
Сумський національний аграрний університет*

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ІНТЕГРОВАНІХ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ В УКРАЇНІ

*I. V. Kutsenko, applicant,
Sumy National Agrarian University*

MODERN FEATURES OF DEVELOPMENT OF INTEGRATED AGRICULTURAL FORMATION IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ. У статті описано роль інтегрованих аграрних формувань у сільськогосподарському виробництві та розвитку соціальної сфери сільських територій, розглядаються позитивні тенденції та обмеження їх діяльності, визначаються перспективи подальшого розвитку в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інтегровані аграрні формування, обмеження розвитку, перспективи.

ANNOTATION. In the article the role of the computer-integrated agrarian formings is described in an agricultural production and development of social sphere of rural territories, positive tendencies

and limitations of their activity are examined, the prospects of subsequent development are determined in Ukraine.

KEYWORDS: the agrarian formings, limitations of development, prospect are computer-integrated.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах розвитку агропромислового комплексу провідне місце у виробництві сільськогосподарської продукції, її зберіганні та переробці посідають великі аграрні компанії. З кожним роком зростає їх частка в обсягах виробництва сільськогосподарської продукції, а відтак вплив на внутрішній аграрний ринок. Здебільшого позитивна динаміка спостерігається завдяки інтеграційним процесам, що відбувалися в самих аграрних компаніях. Проте залишаються невирішеними багато проблем економічного, політичного та соціального характеру, які стримують подальший розвиток великих формувань в АПК та їх вклад в економіку держави.

Зважаючи на це, своєчасним і необхідним є дослідження процесів, які відбуваються у великих аграрних формуваннях, виявлення позитивних тенденцій і стримуючих факторів. У свою чергу, процес інтеграції агроформувань потребує подальшого удосконалення механізму економічних відносин між учасниками аграрного ринку та суб'єктами сільських територій.

Аналіз існуючих досліджень за даною проблемою. Проблемам розвитку інтегрованих структур в АПК присвячені праці вітчизняних і зарубіжних вчених В. Андрійчука, В. Валентинова, М. Маліка, В. Месель-Веселяка, В. Терещенка, М. Туган-Барановського, Г. Черевка, О. Шпичака, О. Шкільова, Л. Яреми, Є. Ясіна та інших.

Відзначаючи значний внесок цих вчених у вирішення проблем становлення і розвитку інтегрованих формувань, зауважимо, що недостатньо дослідженими залишаються механізми економічних взаємовідносин із суб'єктами інфраструктури аграрного ринку та їх значення в розвитку соціальної сфери села. У цьому полягає актуальність обраної теми статті та визначається її зміст.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення ролі інтегрованих аграрних формувань у виробництві сільськогосподарської продукції та розвитку соціальної сфери села, виявлення позитивних тенденцій і стримуючих факторів їх діяльності, а також перспективи їх подальшого розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу. Процеси інтеграції в агропромисловому комплексі є ефективним напрямом розвитку вітчизняного аграрного виробництва, які передбачали не тільки вирощування сільськогосподарської продукції, а й запровадження її переробки, розширення заготівельно-збутової діяльності та централізованого матеріально-технічного забезпечення. Такі процеси викликали необхідність підвищення продуктивності праці, запровадження в господарську діяльність сучасної техніки та технологій, удосконалення логістичної інфраструктури. Наслідками інтеграційних процесів, які розпочалися в Україні наприкінці 90-х років минулого століття та тривають і донині, є створення принципово нових аграрних формувань, які таким чином намагаються зменшити негативний вплив кон'юнктури вітчизняного аграрного ринку на господарську діяльність.

Вдалим, на нашу думку, є визначення агропромислової інтеграції приведене в дисертаційній роботі Л.В. Яреми, де, враховуючи проведені дослідження генезису тлумачень понять «інтегровані формування», «інтеграційні зв'язки», «агропромисловий комплекс», встановлено, що агропромислова інтеграція — це процес зміцнення соціально-економічних взаємозв'язків між сферами агропромислового комплексу та сільських територій, який здійснюється шляхом розвитку продуктивних сил, прискорення науково-технічного прогресу та інформатизації, розширення взаємовідносин сільського господарства з іншими галузями економіки, для створення кінцевої продукції і доведення її до споживача [1].

Інтегровані агроформування є відносно новою формою організації господарської діяльності в аграрному секторі України, проте наразі сформувалися характерні особливості їх діяльності. Зокрема, значна централізація капіталу; можливість здійснення погодженої фінансової інвестиційної та кредитної політики; гнучкість і мобільність у виборі організаційно-правових форм учасників аграрних формувань; можливість диференціації ризиків; ефективність фінансового та податкового планування; бюрократизація управління, складність ієрархічної структури; збереження нерентабельних виробництв, які призводять до зниження ефективності діяльності [2].

Характеристика інтегрованих аграрних формувань в Україні. На початку 2014 року в Україні функціонувало 78 інтегрованих аграрних формувань, площа обробітку земель в яких перевищила

10 тис. га. Загалом у їх землекористуванні знаходилося 5,85 млн га, або майже 28 % загальної площі угідь, що перебувають у використанні сільськогосподарських підприємств [2]. Основним критерієм, який характеризує інтегровані аграрні формування в Україні, є розмір земельного банку, тобто кількість земельних угідь сільськогосподарського призначення в обробітку. За цим критерієм інтегровані аграрні формування в Україні умовно розподіляються на чотири групи.

До першої групи таких компаній належать ті компанії, що мають понад 100 тис. га земель в обробітку, а саме компанії «UkrLandFarming» (понад 600 тис. га), «NCH Capital», «Кернел» (понад 400 тис. га), «Мрія», «МХП» (понад 300 тис. га), «Українські аграрні інвестиції», «Астарта» (понад 200 тис. га). За підсумками 2013 року в Україні нараховувалося 15 таких компаній [3]. Вони займаються виробництвом продукції рослинництва та тваринництва, мають розвинену логістичну інфраструктуру, здійснюють переробку сільськогосподарської продукції, мають власні підприємства з постачання матеріально-технічних ресурсів та експорту готової продукції на зовнішні ринки.

До другої групи великих аграрних компаній належать ті компанії, що мають від 40 до 100 тис. га земель в обробітку. Серед них найбільшими є компанії «Свагор» (до 90 тис. га), «Нібулон» (до 80 тис. га), «KSG Agro», «Glencore International» (понад 70 тис. га). В Україні нараховувалося 18 таких аграрних формувань [3]. Компанії, що належать до цієї групи, достатньо різноманітні за спеціалізацією. При цьому, для окремих таких суб'єктів господарювання виробництво продукції рослинництва є лише супутнім напрямом діяльності. Зокрема, компанії «Нібулон», «Glencore International» і «Група Агротрейд» є провідними експортерами зерна та олійного насіння; «Інтер-Агросистеми» є великим постачальником і дистриб'ютором ветеринарних препаратів, а також другим в Україні за обсягами виробництва яєць; «АПК-Інвест», «ВВ Холдинг» є спеціалізованими тваринницькими компаніями, для яких консолідація земельних ресурсів спрямована на забезпечення власних потреб у кормах.

Третю групу великих аграрних компаній формують суб'єкти господарювання, що мають в обробітку від 20 до 40 тис. га. Ця група компаній є більш чисельною та налічує 28 інтегрованих аграрних формувань. Загалом їх землі в користуванні становлять

0,84 млн га, або 14 % загального землекористування великих аграрних компаній. У свою чергу, до четвертої групи такої характеристики належать компанії, що використовують площі земельних угідь від 10 до 20 тис. га. Сільськогосподарських підприємств, що мають такі площі землекористування, в Україні кілька десятків, проте не всі вони відповідають критеріям великих аграрних формувань. Тому до цієї групи в Україні належать лише 16 інтегрованих аграрних формувань, які спільно використовують 0,21 млн га вітчизняних земель сільськогосподарського призначення [3].

Результати діяльності. За даними Державної служби статистики України, обсяг валової продукції сільського господарства України в 2013 році становив 252,8 млрд грн, у тому числі продукції рослинництва — 175,9 млрд грн [4]. Інтегровані агроформування, за результатами 2013 року, збільшили виробництво валової сільськогосподарської продукції до 53,97 млрд грн, або на 16,7 % порівняно з попереднім роком. Частка великих компаній у сукупному виробництві продукції збільшилась з 20,7 до 21,3 %. Порівняно з сільськогосподарськими підприємствами, внесок інтегрованих агроформувань у виробництво валової сільськогосподарської продукції залишився майже без змін — на рівні 40 %, що відповідає показнику 2012 року.

У структурі виробництва валової продукції рослинництва частка інтегрованих агроформувань становить у 2013 році 19,2 %. Для порівняння, у 2012 році — 18,7 %. Ця частка хоча й зростає, проте становить менше п'ятої частини, здебільшого через наявність достатньо великої кількості дрібних та середніх незалежних виробників, що спеціалізуються на продукції рослинництва. Разом з тим, інтегровані агроформування мають значно вищий рівень ефективності за обсягом виробництва валової продукції рослинництва в розрахунку на 1 га, а саме 6,02 тис. грн, проти середнього показника по Україні — 4,74 тис. грн.

У тваринництві інтегровані агроформування стали основним товарним виробником. Такого результату досягнуто за рахунок консолідації та введення в дію нових виробничих потужностей, насамперед у птахівництві та свинарстві. За результатами роботи в 2013 році, великі аграрні компанії забезпечили 26,3 % (24,8 % у 2012 році) від загального виробництва валової продукції тваринництва та понад 60 % виробленого сільськогосподарськими підприємствами. Фактично три найбільші аграрні компанії, а саме

«МХП», «UkrLandFarming» і «NCH», забезпечили виробництво сільськогосподарської продукції на 19,6 млрд грн, тоді як інші сільськогосподарські виробники — лише на 19,1 млрд грн [3]. В Україні можна досягати більших показників розвитку великих аграрних формувань, проте наразі існує багато факторів, які стримують такий розвиток.

Стримуючі фактори. Інтегровані агроформування України перебувають під впливом нерозвиненого бізнес-середовища. Це проявляється у нестачі кваліфікованих кадрів у сільській місцевості (зокрема агрономів, ветеринарів, механіків), обмеженому доступі до капіталу підприємств, зміні системи оподаткування, відсутності прозорого механізму державної підтримки. У свою чергу, регулювання ринку землі, недостатній професіоналізм і недорозвинута інфраструктура аграрного ринку також стримують розвиток інтегрованих агроформувань. До того ж, не створено цивілізований ринок агропродукції, тож існують ризики непередбачуваності адміністративного регулювання цін і можливих обмежень експорту.

До проблем розвитку інтегрованих агроформувань в Україні належать невирішеність земельних питань, зокрема стихійності у процесах оренди та купівлі-продажу землі. Так, нераціональна структура виробництва та інтенсивні технології в рослинництві призводять до порушення науково доведених систем ведення сільського господарства, монокультуризації землеробства, деградації сільгоспугідь. Отже, ці та інші існуючі фактори стримують розвиток великих аграрних формувань в Україні.

Проблеми. Концентрація земель інтегрованими агроформуваннями шляхом витіснення з ринку оренди землі окремих аграрних підприємств і фермерів створює нову соціально-економічну ситуацію на селі. Її основними характеристиками є: втрата для певної кількості сільських жителів місця роботи; зменшення фінансування на створення та підтримку сільської інфраструктури, яке раніше здійснювали сільськогосподарські підприємства (дороги, дитячі садки і школи, будинки культури, фельдшерсько-акушерські пункти тощо).

Іншим важливим аспектом для сільської місцевості є необхідність розвитку малого несільськогосподарського бізнесу на селі. У сільській місцевості потрібно створювати для цього сприятливі умови. Малий несільськогосподарський бізнес на селі може сприяти працевлаштуванню вивільнених із аграрної сфери працівни-

ків, є привабливим для молоді, забезпечить додаткові надходження до місцевих бюджетів. Малий несільськогосподарський бізнес — це можливість диверсифікації сільської економіки, що є досить важливим для сільської громади.

Перспективи розвитку. Роль інтегрованих агроформувань у розвитку агропромислового комплексу та економіки держави є значною і підвищуватиметься в перспективі. Надалі продовжуватиметься процес концентрації сільськогосподарських земель великими аграрними компаніями шляхом оренди земель через припинення діяльності неефективних аграрних підприємств. Цей фактор потрібно враховувати при розбудові аграрної політики держави та програм розвитку сільських територій. Інтегровані аграрні формування через заходи державної політики необхідно спрямовувати до розвитку сільських територій. Здебільшого це стосується системи оподаткування, що повинно вирішуватися в контексті загальної податкової реформи.

Висновки. Виникнення і розвиток інтегрованих агроформувань є результатом аграрних реформ, зокрема, земельної реформи. Їх вплив на підвищення ефективності використання виробничих ресурсів у сільському господарстві та інших сферах агробізнесу оцінюється позитивно. Діяльність інтегрованих формувань відповідає сучасним тенденціям розвитку аграрного виробництва, що характеризуються впровадженням новітніх технологій виробництва та його управління, а також глобалізаційними тенденціями.

Однак, поряд з великими аграрними формуваннями мають розвиватися й інші організаційно-правові форми агробізнесу — сільськогосподарські підприємства і фермерські господарства, переробні та заготівельно-збутові підприємницькі структури тощо. Різні організаційно-правові форми ведення агробізнесу необхідні для досягнення найкращого використання ресурсів — землі, капіталу, праці, підприємницьких здібностей людей. При цьому система державної підтримки сільського господарства має спрямовуватися на підтримку фермерів і малого несільськогосподарського бізнесу на селі. У свою чергу, інтегровані агроформування, які мають можливості для залучення капіталу міжнародних фінансових ринків, такої підтримки не потребують.

В Україні повинні діяти рівні й прозорі умови для ведення бізнесу всіма формами господарювання в АПК, а бюджетну підтримку необхідно зосередити на розвитку аграрної освіти й науки, створенні інформаційних систем для збирання і розповсюдження ринкової інформації серед суб'єктів ринку, розвитку довідкових служб та, що найважливіше, — сільської інфраструктури (інженерна інфраструктура, об'єкти освіти, культури, медицини).

Література

1. Розвиток інтегрованих формувань в АПК: дис. ... канд. економ. наук: 08.00.04 / Л.В. Ярема; Національний університет біоресурсів і природокористування України. — К., 2009. — 238 с.
2. Черевко Г., Колодій А. Агрохолдинги в агробізнесі України: шанси і загрози / Г. Черевко, А. Колодій // Аграрна економіка. — 2012. — Т5. — № 3—4.
3. Найбільші агрохолдинги України. Дослідження агенції AgriSurvey Українського клубу аграрного бізнесу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ucab.ua>
4. Валова продукція сільського господарства України за 2013 рік / Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. — К: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство». — 25 с. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Reference

1. Rozvytok intehrovanykh formuvan' v APK: dys. ... kand.. ekonom. nauk: 08.00.04 / L.V. Yarema; Natsional'nyy universytet bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrayiny. — K., 2009. — 238 s.
2. Cherevko H., Kolodiy A. Ahrokholdynhy v ahrobiznesi Ukrayiny: shansy i zahrozy / H. Cherevko, A. Kolodiy // Ahrarna ekonomika. — 2012. — T5. — № 3—4.
3. Naybil'shi ahrokholdynhy Ukrayiny. Doslidzhennya ahentsiyi AgriSurvey Ukrayins'koho klubu ahrarnoho biznesu, from: <http://ucab.ua>
4. Valova produktsiya sil's'koho hospodarstva Ukrayiny za 2013 rik /Statystychnyy byuletень / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny. — K: DP «Informatsiyno-analitychne ahent'stvo». — 25 s, from: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Статтю подано до редакції 30.01.15 р.